

HARRI J. SEPPÄNEN

Myöhästynyt provokaatio? Rahoituksen laskentatoimen opetus korkeakouluissa

Johdanto

Suomalaiset yritykset ovat voimakkaasti kansainvälistyneet 1970-luvulta lähtien. Suomalaiset pääomamarkkinat ovat kansainvälistyneet 1980-luvulta lähtien. Suomalainen tilinpäätösstandardit ovat kansainvälistyneet 1990-luvulta lähtien. Suomalainen rahoituksen laskentatoimen opetus korkeakouluissa on pysynyt pitkälti samoissa muoteissa 1960-luvulta lähtien.

Suomalainen laskentatoimen opetus on ollut ja on edelleen pitkälti sääntöperusteista huolimatta siitä, että standardimme ovat olleet Saarion ajoista lähtien periaateperusteiset. Kun sääntöperusteiset standardit eivät teoriassa vaa-di harkinnan käyttöä lainkaan, periaateperusteisten standardien soveltamisen keskeinen edellytys on, että tilinpäätöksen laatija käyttää ammattimaista harkintaa ja arvioita transaktioiden ja tapahtumien raportoinnissa. Standardien ohjeistus ja tulkinta muodostuu tällöin pitkälti käytännön kautta.

Periaateperusteisen tilinpäätösstandardien perusolemukseen kuuluu, että ne eivät anna suoria ja kaiken kattavia vastauksia raportoinnille, vaan ne on tulkittava tapauskohtaisesti. Tällöin tilinpäätöksen laatijalta, tilinpäätöksen tarkastajilta kuin myös hyväksikäyttäjiltä vaaditaan huomattavan erilaisia taitoja ja tietämystä kuin mekaanisen tilinpäätöksen laatimisessa selkeiden sääntöjen perusteella.

Ongelma opetuksessa?

Periaateperusteisen tilinpäätöksen laadinta edellyttää laatijalta kuin myös sen tarkastajalta ammattimaisen harkinnan käyttöä. Tämän vuoksi myös laatijoiden ja tarkastajien koulutuksessa pitäisi systemaattisesti kehittää opiskelijoiden harkinnan käyttöä tukevia taitoja ja tietämystä tilinpäätösympäristössä. Tällä hetkellä suomalaisen laskentatoimen opetus lähestyy tilinpäätöksen laatimista hyvin pitkälti luentojen ja harjoitusten kautta, joissa lopputulos tai vastaus on

HARRI J. SEPPÄNEN, KTT, yliassistentti

Helsingin kauppakorkeakoulu / Aalto yliopiston kauppakorkeakoulu, Laskentatoimen ja rahoituksen laitos

• e-mail: harri.seppanen@hse.fi

yksiselitteinen. Toisin sanoen, oikea vastaus saadaan aina, kunhan opiskelija on 'syöttänyt' oikeat luvut "malliin", jonka hän on opetellut ulkoa.

Todellisuudessa käytäntö on kuitenkin toinen. Ensiksikin esimerkiksi IFRS-maailmassa, toisin kuin suomalaisessa nopeamman standardiston ja ohjeistuksen FAS maailmassa, opiskelijat – eivätkä edes kokeneet ammattilaiset – pysty muistamaan kaikkia standardeja eli "malleja" ulkoa. Toiseksi niin "mallin" käyttö kuin siihen syötettävien tietojen käyttö vaativat huomattavan määrän ammattimaisen harkinnan käyttöä. Tämä puolestaan edellyttää myös vuorovaikutusta usean henkilön ja tahon kanssa. Kolmanneksi säännöt ja tilinpäätöksen soveltamisympäristö muuttuvat niin nopeasti, että yksikään oppikirja ei pysy ajan tasalla sen jälkeen kun kirja on tullut painosta. Toisin sanoen koulutus ei anna työhön astuville opiskelijoille riittäviä taitoja ja kykyjä dynaamista tilinpäätösympäristöä varten, vaan sen opiskelu jää työntekijän ja työnantajien harteilla.

Opetuksen (uusi) tavoite: opeta ajattelemaan ja kommunikoidaan

Yliopiston tehtävänä on opettaa opiskelijoille kuinka oppia. Toiminta nykyisessä tilinpäätösympäristössä vaatii ajatusmaailman muuttamista. Nykyaikaisen laskentatoimen koulutuksen kolme tärkeintä tehtävää on kehittää opiskelijoiden 1. ongelmanratkaisutaitoja, 2. kommunikointitaitoja ja 3. tilinpäätöksen laatimisen teknisiä taitoja. Tässä järjestyksessä!¹ Periaate-

perusteiset tilinpäätösstandardit yhdistettynä yhä monimutkaisempiin yritysten liiketoimintamalleihin ja toimintaympäristöihin vaativat tilinpäätöksen laatijalta ja tarkastajalta taitoja analysoida ja ymmärtää yrityksen liiketoimintamalleja sekä identifioida ja analysoida tilanteeseen soveltuvia tilinpäätös standardeja. Toisin sanoen, tehtävä on usein ongelman ratkaisemista epävarmuuden vallitessa.

Tilinpäätöksen laatiminen ja tarkastaminen vaatii vahvaa koulutusta ongelman identifioinnissa, relevantin aineiston keräämisessä ja analysoinnissa sekä ratkaisun soveltamisessa. Koulutuksessa on oltava oleellisessa roolissa myös prosessin vaiheiden ja sen lopputuloksen kommunikointitaidot. Ongelmien ratkaisu laajojen standardien IFRS-maailmassa edellyttää myös luonnollisesti, että laatija tai tarkastaja osaa etsiä tietoa oikeista paikoista. Kun vastaus ei ole selkeästi luettavissa standardeista, on ongelman, sen analysoinnin ja vastauksen loogisella ja selkeällä artikuloinnilla suuri rooli. Kommunikointitaitojen merkitystä korostaa myös se, että ratkaisujen hakeminen tapahtuu useimmiten ryhmätyönä ja usein myös kansainvälisessä ympäristössä.

Tarkkojen teknisten taitojen yksityiskohtaisen osaamisen sijasta erityisen tärkeää on pystyä analysoimaan standardeja ja erityisesti ymmärtää tilinpäätöksen laadinnan konseptit eli IFRS-maailmassa konseptuaalinen kehys. Esimerkiksi IASB:n osa-aikainen jäsen ja Stanfordin yliopiston professori Mary Barth on useassa yhteydessä korostanut jo useamman vuoden ajan konseptuaalisen kehysten (Framework) opettamista jo ensimmäisestä kurssista lähtien. Eikä hän ole maailmalla yksin tässä vaatimuksessa ja sen toteuttamisessa luokassa. Valitettavasti tietääkseni yksikään korkeakoulu Suomessa ei sisällytä IFRS:n konseptuaalista perustaa kurssiinsa.

¹ Itse asiassa useat tahot katsovat, että kommunikointitaito on numero yksi. Näin esimerkiksi USA:n johtavan laskentatoimen koulutusohjelman The University of Texas at Austinin professori ja The Accounting Review:n Senior Editor Steve Kachelmeier.

Toteutus – vaihtoehtoja on

IFRS vs. FAS painotus. Koulutusohjelmien muodostamisessa avain kysymys on, painottaako onko ohjelma IFRS:ta vai FAS:ia. Suomessa valinta on ollut FAS-painotus ohjelmissa ja IFRS on ollut täydentävänä osana. Tämä on perusteltavissa sillä, että suomessa on n. 200.000 yritystä, joista vain noin 150 pitää raportoida IFRS:n mukaan. Ongelmana tässä on, että FAS-pohjainen opetus jättää suuria aukkoja haastavimpiin IFRS kysymyksiin, kuten käyvän arvon raportointiin. Ylipäättänsä IFRS on kokonaisvaltaisempi kuin FAS kehikko.

IFRS-lähtöinen koulutus, jossa FAS on täydentävänä osana, antaa opiskelijoille kokonaisvaltaisemman ymmärryksen tilinpäätöksen laadinnasta ja teknisistä taidoista. Tällöin opiskelijoille jäisi vahvempi tekninen taitoperusta vaativamman tilinpäätöskäytännön hallitsemisen kautta soveltaa teknisiä taitoja suppeampaa FAS:iin. IFRS-lähtöistä koulutusta puolustaa myös se, että suurella todennäköisyydellä Euroopassa siirrytään listaamattomien yritysten kohdallakin ns. SME-yritysten IFRS:ään. Lisäksi IFRS-tilintarkastamista on vaikea opettaa, jos ei opetettavalla ole IFRS tietoutta ja teknistä ymmärrystä ennen tilintarkastuksen opettamista.

Luento- vs. osallistuva-opetus. Opetusmenetelmien osalta opetuksen pitäisi painottua enemmissä määrin ”tilinpäätösajattelun opettamiseen” sen sijaan että sääntöjä käydään teknisesti lävitse. Tosin sanoen opetuksessa tärkeänä osana on analysoida transaktion taloudellisia piirteitä, kuinka sen kirjaaminen tulisi käsitellä konseptuaalisen kehyksen perusteella, mitä standardit sanovat (ja niiden mahdollinen ristiriita konseptuaalisen perustan kanssa), kuinka eri standardeja pitäisi soveltaa alla olevaan transaktioon, mitkä ovat mahdolliset vaihtoehtoiset tulkinnat ja kuinka johto käyttää

harkinnan varaansa (oikein ja väärin) raportoinnissa.

Keskeisenä osana opetusta on – mitä korkeammalle tasolle mennään opetuksessa peruskurssin jälkeen – soveltavien case-tyyppisten tehtävien käyttö. Myytti tieteellisen tarkasta tilinpäätösluvusta ei pidä paikkaansa. Case-tehtävät mahdollistavat analyttisten taitojen, argumentoinnin sekä ryhmätyötaitojen kehittämisen huomattavasti paremmin kuin pelkät ”matemaattiset” oikean vastauksen numeraaliset tehtävät.

Haasteena tämän tyyppisessä opetuksessa on, että opettajan on taidollisesti pystyttävä ohjaamaan keskustelua ja toisaalta ryhmä kokojen on oltava pienempiä kuin suuret 200–400 opiskelijan ryhmät. Nopeana ja helppona ratkaisuna tähän on, että esimerkiksi luovutaan kahden, kolmeen opettajan vetämistä kurseista ja jaetaan kurssin opiskelijat kahteen tai kolmeen osaan niin, että kukin opettaja opettaa koko kurssin itsenäisesti. Pienemmät ryhmäkoot antavat mahdollisuuden parempaan ja tehokkaampaan opetukseen, jossa voidaan systemaattisesti käyttää caseja, keskusteluja kuin myös opiskelijaesityksiä hyväksi opiskelijoiden avain taitojen kehittämisessä.

Suomi vs. Englanti. Suomenkielisen terminologian ymmärtäminen on ja pysyy tärkeänä. Ongelmana on, että pedagogisesti toimivia oppikirjoja, jotka tukevat opiskelijan kokonaisvaltaisten taitojen kehittämistä, ei ole vielä saatavilla suomenkielellä. Yksi ratkaisu tähän ongelmaan on käyttää rinnakkain pedagogisesti hyvin toimivia englanninkielisiä oppikirjoja yhdessä suomalaisen lähdekirjan kanssa. Oppimisen tukena olisi luonnollisesti oltava myös Suomi-Englanti IFRS sanasto. Kaksikielisen opetuksen etu on puolestaan siinä, että $1+1=3$. Laskennan opiskelijat oppivat heidän kannaltansa kolme

tärkeintä kieltä: suomi, englanti ja tilinpäätös. Riski puhtaasti englanninkielisessä opetuksessa, puolestaan on, että terminologina hallinta suomeksi kuihtuu.

Muuttumattomuuden hinta

Fakta on, että IFRS on tänä päivänä globaali normi. Jos koulutus ei pysty antamaan sen soveltamiseen vaadittavaa riittävää taito- ja tietopohjaa, on se epäonnistunut tärkeimmässä tehtävässään eli kouluttamisessa. Tämä hidastaa erityisesti opiskelijoiden kansainvälisen uran käynnistymistä. Tämän seurauksena voi olla, että lahjakkaimmat opiskelijat menevät muille alueille, kuten erityisesti rahoitukseen. Riittämättömän koulutuksen antaminen johtaa myös siihen, että opiskelija ja työnantaja joutuvat panostamaan suhteellisesti ottaen enemmän perehdyttämiskoulutukseen työelämässä.

Korkeakoulun näkökulmasta tarvittavien taitojen ja tietojen tarjonnan puute voi johtaa tilanteeseen kansainvälisessä koulutusmaailmassa, jossa ulkomaisia opiskelijoita ei onnistuta houkuttelemaan laskennan ohjelmiin. Ohjelmat eivät pysty tarjoamaan houkuttelevia vaihtoehtoja niille opiskelijoille, jotka suunnittelevat uraan kansainvälisissä yrityksissä ja tilintarkastusmaailmassa. Myös kansainvälisten laskentatoimen vaihto-opiskelijoiden houkutteleminen kurseille on mahdotonta. Tämä heikentää mahdollisuuksia luoda aidosti kansainvälinen opiskelu- ja opetusympäristö suomalaisille opiskelijoille. Tämä ei ole vähäpätöinen näkökanta, sillä kansainvälisyys on arkipäivää usealle suomalaiselle SME yritykselle puhumattakaan isoista listatuista yrityksistä.

Mistä intohimoa ja johtajuutta?

USA:ssa on 1990-luvulta lähtien ollut jo neljä kertaa kansallisella tasolla hankkeita, joilla on

pyrityt laskentatoimen koulutuksen parantamiseen niin, että se vastaisi paremmin työelämän taito- ja tietovaatimuksiin. Näissä prosesseissa on instrumentaalisissa rooleissa olleet myös tilintarkastustoimistot.

Suomalaisissa korkeakouluissa ei ole ollut ainakaan 1980-luvun lopusta lähtien yhtään laaja-alaista ja systemaattista kehitysohjelmaa, jolla olisi pyritty laskentatoimen koulutuksen kehittämiseen. Uskoisin kuitenkin, että suomalaisen laskentatoimen koulutuksen edun mukaista olisi ohjelmien sisällön ja opetusmenetelmien syvälinen miettiminen. Onnistunut prosessi edellyttää, että prosessin osallistuisivat korkeakoulujen lisäksi laajasti myös tilintarkastustoimistot ja mahdollisesti myös muut tärkeät osapuolet kuten osake- ja luottoanalyttikkojen yhdistykset, KTM/Kila, FiVa ja EK.

Näillä sidosryhmillä on mahdollisesti myös tärkeä rooli opetusmateriaalin tuottamisen auttamisessa. Erinomaisina kansainvälisinä esimerkkeinä tästä ovat Deloitte'n isapulus -websivusto ja Ernst&Young'in IFRS -koulutusohjelma. Suomalaisilla osapuolilla on varmasti erinomainen mahdollisuus tuottaa erityyppisiä caseja koulutuskäyttöön.

Tässä kaikessa on kuitenkin yksi tärkeä kysymys, joka on ensin ratkaistava: mistä löytyy johtajuus ja intohimo, jota kehityksen toteuttaminen vaatii?

Harri Seppänen, KTT, toimii laskentatoimen yliassistenttina Helsingin kauppar korkeakoulussa. Hän on HSE:n Opetuksen innovaatiokeskuksen (OIK) hallituksen jäsen, American Accounting Association:in International Section:in Suomen Country Manager ja hänet on kutsuttu kansainvälisen iBEACON:n opettaja- ja tutkijakonsortion jäseneksi. Hän on ollut vieraileva tohtoriopiskelija ja tutkija The University of Texas at

Austinissa, USA:ssa. Kirjoitus perustuu eri konferenssiesityksiin sekä kahdenkeskisiin keskusteluihin eurooppalaisten ja amerikkalaisten tutkijoiden kanssa American Accounting Associationin (AAA) 2009 ja European Accounting Associationin (EAA) 2009 konferensseissa. Kirjoittaja on myös kiitollinen mahdollisuudesta esittää ja keskustella asiaan liittyvistä teemoista EK:n IFRS-työryhmän tapaamisessa sekä keskusteluista Päivi Rädyn ja Risto Waldeniin kanssa. Kirjoittaja kiittää myös päätoimittaja Teemu Malmia

kommenteista. Helsingin kauppakorkeakoulun tukisäätiö on tukenut osallistumista konferensseihin jotka ovat mahdollistaneet keskustelut kansainvälisten kollegoiden kanssa. Esitetyt ajatukset ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Helsingin kauppakorkeakoulun näkemyksiä esitetyistä asioista. Kirjoitus on omistettu edesmenneen Päivi Rädyn työlle suomalaisen laskentatoimen käytännön ja koulutuksen hyväksi. ■